

Investigation of the Effectiveness of Social Skills Training Program Prepared Through Drama Technique for Mentally Disabled Students

Müzeyyen ELDENİZ ÇETİN¹ and Hasan AVCIOĞLU²

Abstract

The purpose of this study was to determine whether the social skills teaching program prepared through drama technique is effective on improving the basic skills, basic speaking, advanced speaking, initiating an interaction, continuing an interaction, working at a group, self control, coping with aggressive behaviors, accepting the results, giving instructions, emotional and cognitive skills of children with intellectual disabilities. In order to determine the effectiveness of the instruction experimental design with pre-test and post-test was used. The research group was consisted in eight students in total. Two classes, in which the students have the prerequisite skills for drama, were chosen from special education classes of the schools with mainstreaming programs, in Bolu. One of these classes was randomly determined as the experimental group. The pre-test data were obtained asking the teacher of this class to fill in the social skills evaluation scale. The social skills teaching program was developed with the sub-categories of the social skills evaluation scale for 69 social skills. The instruction program was implemented in 30-35 minutes sessions every week day and 69 sessions in total. The post-test data were obtained asking the teacher of this class to fill in the social skills evaluation scale for each student after the implementation of the program. As a result, the social skills teaching program, prepared through drama technique, was effective on teaching social skills to children with intellectual disabilities.

Key Words: Social Skills Teaching, Individuals with Intellectual Disabilities, Drama

Extended Summary

Purpose

Individuals with intellectual disabilities have difficulty learning social skills in daily interactions due to their limited mental capacities. Teaching of social skills is crucial in order to ensure the acceptance of individuals with intellectual disabilities into society. The best method to acquire social skills for individuals with intellectual disabilities is to

¹ Abant İzzet Baysal University, meldeniz1@hotmail.com

² Abant İzzet Baysal University, avcioglu_h@ibu.edu.tr

practice social skills (Miller & Clarke, 1991). Social skills teaching programs were developed and several techniques were used to teach social skills to children with intellectual disabilities. One of these techniques is drama method. Drama is a technique to animate an event, a game, an experience, a thought by using and developing theater techniques (Aksarı, 2001). There is only one study in literature that involves the use of drama method in teaching social skills to children with intellectual disabilities (İpek, 1998). Therefore, the present study investigates the effectiveness of the social skills teaching program for 69 sub-skills, developed through drama technique.

Method

The study is designed according to pre-test/post-test model, one of the quasi-experimental research methods. Since there were not sufficient students with similar characteristics to form experimental and control groups, the research was designed for single group pre-test/post-test model. The students in the experimental group were assessed before and after the study by their teachers using Social Skills Assessment Scale (ages 7-12). Two criteria were determined to select the experimental group of the study. One criterion was the capability of children to perform the prerequisite skills for teaching through drama technique (the ability to use small and large muscles, to understand and follow 2-3 words directions, to cooperate with peers, to play regular games with rules, to imitate). The other criterion was the inabilities of children to perform the social skills, included in Social Skills Assessment Scale (ages 7-12). Two second-grade classes of a primary school were identified to meet the criterion above. One of these classes was chosen as the experimental group by random selection. The research group consisted of 5 females and 3 males, 8 students in total.

Social Skills Assessment Scale (ages 7-12) developed by Akçamete & Avcıoğlu (2005) was utilized in the study as data collection tool. The scale was used by the teachers to assess students before and after implementation. Teaching programs consisting 69 different skills that correspond with the skills in Social Skills Assessment Scale were developed. These teaching programs were implemented in 69 separate sessions by allocating one session per day.

In data analysis, the sample was examined in order to see whether the sample met the premise of the parametric method. Levene equality test was used to determine the normal distribution of the data obtained from the sample. Since the data presented normal distribution, *paired samples t-test* was used in order to identify whether there were significant differences between pre-test and post-test results in terms of dependent variables.

Results

Results of the analysis showed that the social skills teaching program for students with intellectual disabilities developed through drama method was effective in contributing the development of basic social skills, basic and advanced communication skills, initiating and maintaining interaction, working at a group, emotional skills, self-control skills, dealing with aggressive behaviors, accepting consequences, giving directions and cognitive skills.

Discussion

The findings of the present research were consistent with the findings of the of previous studies in literature, undertaken with students with or without intellectual disabilities in the scope of teaching social skills through drama technique. The findings were consistent with research that studied the effect of drama technique on students without intellectual disabilities (Beales & Zemel, 1990; Freeman & Sullivan, 2003; Kramer & Radey, 1997; Murray, 1994; Kaf, 1999; Kocayörük, 2000; Metin, 1999; Uysal, 1996); and with research that studied the effect of drama technique on students with intellectual disabilities (Daniels & Roll, 1998; Goodwin, 1985; İpek, 1998; O'Doherty, 1989; Walsh-Bowers & Basso, 1999).

The following factors have been instrumental in the effectiveness of the teaching program; the suitability of the physical environment, ambition of the students, attractiveness of the materials for students, suitability and appropriateness of the language used during drama applications and appropriateness of activities for the levels of group members.

Conclusion

The results showed that the program which was developed to teach social skills through drama technique to students with intellectual disabilities has been effective in increasing the social skills levels of the students. In the light of this result, the suggestions below can be made;

- Social skills may be given more priority in educational programs, prepared for students with intellectual disabilities.
- Positive results may be obtained by involving social skills teaching in daily curriculum of students with intellectual disabilities,
- In addition to daily lesson plans that involve social skills teaching activities in mainstreaming environments, free-time play activities may consist of social skills teaching which will render the activities more effective.

Zihin Engelli Öğrenciler İçin Drama Yöntemiyle Hazırlanan Sosyal Beceri Öğretim Programının Etkililiğinin İncelenmesi

Müzeyyen ELDENİZ ÇETİN¹ ve Hasan AVCIOĞLU²

Öz

Bu araştırmanın amacı, drama yöntemiyle hazırlanan sosyal beceri öğretim programının; zihin engelli çocukların, temel becerilerini, temel konuşma becerilerini, ileri konuşma becerilerini, ilişkiyi başlatma becerilerini, ilişkiyi sürdürme becerilerini, grupta iş yapma becerilerini, duygusal becerilerini, kendini kontrol etme becerilerini, saldırgan davranışlarla başa çıkma becerilerini, sonuçları kabul etme becerilerini, yönerge verme becerilerini ve bilişsel becerilerini geliştirmelerinde etkili olup olmadığını ortaya koymaktır. Öğretimin etkililiğini belirlemede, ön test - son test deseni kullanılmıştır. Araştırma grubu, sekiz öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmada ön test ve son test verileri, sosyal becerileri değerlendirme ölçeği (7-12) ile toplanmıştır. Araştırma grubunda yer alan öğrencilerin sahip oldukları sosyal becerilerin değerlendirilmesi öğretmen değerlendirmelerine göre yapılmıştır. Hedeflenen sosyal becerilerin öğretimini gerçekleştirmek için, drama yöntemi doğrultusunda öğretim programları hazırlanmıştır. Hazırlanan öğretim programları hafta içi her gün 30-35 dakikalık oturumlar şeklinde toplam 69 oturum olarak uygulanmıştır. Araştırma sonucunda, drama yöntemiyle hazırlanan sosyal beceri öğretim programının etkili olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Beceri, Zihin Engelli Birey, Drama

Giriş

Sosyal ilişkiler insan yaşamının vazgeçilmez bir parçası olarak ele alınmaktadır. Yaşamını ilişkiler ağı içinde sürdüren insanın uyumunda ve mutlu olmasında sağlıklı sosyal ilişkilerin büyük payı olduğu düşünülmektedir (Çetin ve diğerleri, 2001). Sosyal ilişkilerin, bireylerin yaşamında önemli etkileri olduğuna inanılmaktadır. Çevresiyle sosyal ilişkilerini geliştiren bireylerin; yetişkin olarak daha iyi iş hayatına sahip oldukları, bağımsız olarak yaşamaya daha yatkın oldukları, yetişkinlerin yakalandıkları hastalıklara daha az yakalandıkları, zihin sağlıklarının daha iyi olduğu ve kendilerine daha fazla güvendikleri bilinmektedir (Strain ve Smith, 1996).

¹ Abant İzzet Baysal Üniversitesi, meldeniz1@hotmail.com

² Abant İzzet Baysal Üniversitesi, avcioglu_h@ibu.edu.tr

Sosyal ilişkileri normal olan bireylerin sosyal yeterliliğe sahip oldukları düşünülmektedir. Bu açıdan bakıldığında sosyal yeterlilik; çevrenin, bireyin davranışlarını bir norm grubu ya da önceden belirlenen bir ölçüte göre karşılaştırması sonucu ulaştıkları yargılar olarak ifade edilmektedir (Brockman, 1988).

Gresham sosyal yeterliliği 3 kategoride ele almaktadır. Bunlar; uyumsal davranışlar, akran kabulü ve sosyal becerilerdir. Uyumsal davranışlar; bireyin yaşına ve içinde yaşadığı toplumun beklentilerine uygun olarak gerçekleştirdiği davranışlardır. Akran kabulü; gerekli ölçüde uyumsal davranış ve sosyal becerilerin akran grubu tarafından kabul edilmesiyle alakalıdır. Akran kabulü sosyal olarak kabul gören bir davranışın sonunda oluşmaktadır. Sosyal beceriler; ele alınan durumlarda tekrar aynı durumu ortaya koymayı sağlayan, davranışın sonucuna göre cezalandırılma şansını azaltan ve toplumdaki dışlanmayı önleyen davranışlar olarak tanımlanmaktadır (Gresham ve Reschly, 1987).

Trower (1982), sosyal beceriler ve sosyal beceriyi farklı şekillerde tanımlamaktadır. Trower'e göre sosyal beceriler; sıradan insanların sosyal etkileşimlerde kullandıkları ve kurallar tarafından yönetilen gerçek normatif öge davranışlar veya eylemler-(bakış, sözcükler gibi) tekil öğeler veya (selamlama gibi) öğelerin, eylemlerin veya senaryoların belirlenebilir ardışıklığını ifade etmektedir. Sosyal beceri ise; bir hedefe yönelik, becerikli davranışın ortaya konması süreci olarak tanımlanmaktadır (Akt. Bacanlı, 1999).

Sosyal becerileri Merrel ve Gimpel 3 alt kategoride ele almaktadır. Bunlar; konuşma becerileri, iş birliği yapma ve birlikte oyun oynama gibi kişiler arası davranışlar, duygularını ifade etme, kendine yönelik olumlu tutumlar geliştirme gibi kendisiyle ilişkili davranışlar, sorumluluklarını yerine getirme, yönergeleri takip etme gibi görevle ilişkili davranışlar olarak ele alınmaktadır (Merrel ve Gimpel,1998).

Sosyal becerileri gelişmiş bir insan, çevresindekilerle sorun yaratmadan ya da sorunlarını toplumca onaylanan yollarla çözümleyerek olumlu ilişkiler kurmaktadır (Kandır, 2003). Sosyal beceriler açısından yetersizliği olan çocuklar, akranlarıyla girdikleri ilişkileri uygun şekilde başlatamadıkları ya da sürdüremedikleri için bir kısır döngüye girmekte ve giderek yalnız kalmaktadırlar. Sosyal beceri yoksunluğu çocuklarda antisosyal

davranışların yanında, okul başarısızlığı, saldırganlık, suça eğilim ve çeşitli psikolojik bozukluklar gibi kısa ya da uzun vadeli sonuçlara yol açmaktadır (Çetin ve diğerleri, 2001). Sosyal becerilerden yoksun çocuklar, arkadaşları tarafından reddedilmekte ve akademik yönden başarısız olmaktadır (Çağdaş ve Seçer, 2002).

Bu denli önemli olan sosyal becerileri bireyler gözleyerek ve model alarak öğrenmektedirler (Avcıoğlu, 2001). Bazı bireyler sosyal becerileri kendiliğinden yerine getirirken bazı bireyler kendiliğinden yerine getiremeyebilir. Sosyal becerileri kendiliğinden yerine getiremeyen bireyler, çocukluk yıllarında çeşitli nedenlerle sosyal becerileri öğrenememiş olabilirler. Bunlar; çocuğun davranışı veya beceriyi sergilemekten korkması, kaygı duyarak yapması, o beceriyi öğrenmek için yeterince fırsata sahip olamaması veya sınırlı zihinsel becerilere sahip olmaları olarak ifade edilmektedir (Akkök, 1999).

Sınırlı zihin kapasiteleri nedeniyle zihin engelli bireyler, gündelik ilişkiler içindeki sosyal becerileri öğrenmede güçlük çekmektedirler (Avcıoğlu, 2001). Yapılan araştırmaların çoğu zihin engelli öğrencilerin zihin engelli olmayan akranlarından daha az gelişmiş sosyal becerileri olduğunu göstermektedir (Miller ve Clarke, 1991).

Zihin engelli bireylerin topluma kabullerini sağlamak için sosyal beceri öğretimi daha fazla önem taşımaktadır. Zihin engelli bireylerde sosyal becerileri geliştirmenin en iyi yolu sosyal beceri alıştırmaları yaptırmaktır (Miller ve Clarke, 1991). Bu alıştırmaları yaptırmak için çeşitli yaklaşımlara dayalı olarak sosyal beceri öğretim programları düzenlenmekte ve çeşitli yöntemler kullanılmaktadır. Bu tekniklerden biri de drama yöntemidir.

Drama, bir olayı, oyunu, yaşantıyı, düşünceyi tiyatro tekniklerinden yararlanarak ve geliştirerek canlandırmadır (Aksarı, 2001).

Gönen (1998), zihin engelli çocukların sosyal becerilerinin gelişiminde drama yönteminin oldukça önemli olduğunu ifade etmektedir. Çocuğun sosyalleşmesinde çevresindekilerle özellikle de arkadaşları ile ilişkileri oldukça önemlidir. Çocuklar drama gruplarında iş birliği, paylaşma, başkalarına saygı duyma ve benzeri davranışları öğrenmektedirler (Ömeroğlu ve diğerleri, 2003).

Çocukların eğitiminde sosyal beceri öğretimi son yıllarda oldukça fazla vurgulanmaktadır. Ülkemizde normal çocuklara sosyal beceri öğretiminde farklı tekniklerin kullanıldığı araştırmalar oldukça fazla iken (Çakıl, 1998; Dardağan, 2000; Kaf, 1999; Kocayörük, 2000; Uzamaz, 2000; Yüksel, 1997), zihin engelli bireylere sosyal beceri öğretiminde drama yönteminin kullanıldığı sadece bir araştırmaya (İpek, 1998) rastlanmıştır. Bu yüzden bu araştırmada; zihin engeli bireylere sosyal beceri öğretiminde, drama yöntemine dayalı olarak hazırlanan sosyal beceri öğretim programının etkili olup olmadığı araştırılmıştır. Bu araştırmanın hem alanda çalışan kişilere hem de alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu araştırmanın amacı; drama yöntemiyle hazırlanan sosyal beceri öğretim programının, zihin engelli öğrencilerin temel becerilerini, temel konuşma, ileri konuşma, ilişkiyi başlatma, ilişkiyi sürdürme, grupla iş yapma, duygusal, kendini kontrol etme, saldırgan davranışlarla başa çıkma, sonuçları kabul etme, yönerge verme ve bilişsel becerileri öğrenmelerinde etkili olup olmadığını ortaya koymaktır.

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu araştırma, yarı deneysel yöntemlerden ön test - son test modeline göre desenlenmiştir. Benzer özellikler gösteren, deney ve kontrol grubunu oluşturacak kadar öğrenci olmadığı için bu araştırma tek grup ön test- son test modeline göre desenlenmiştir. Deney grubunda yer alan öğrenciler çalışma öncesinde ve sonrasında "Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeği (7-12 yaş)" kullanılarak öğretmenler tarafından değerlendirilmiştir.

Bu araştırmanın bağımsız değişkeni, drama yöntemiyle hazırlanan sosyal beceri öğretim programı, bağımlı değişkeni ise zihin engelli öğrencilerin sosyal becerileri öğrenme düzeyleridir. Bu araştırmada drama yöntemiyle hazırlanan olan sosyal beceri öğretim programının, öğrencilerin sosyal becerileri öğrenme düzeylerini etkileyip etkilemediği belirlenmek istenmiştir.

Denekler ve Seçimi

Araştırmanın çalışma grubunu oluşturan denekleri seçmek için iki ölçüt belirlenmiştir. Bunlardan biri, drama yöntemiyle yapılacak öğretim için ön koşul özelliği taşıyan becerileri (büyük-küçük kaslarını kullanabilme, iki-üç kelimelik yönergeleri anlama ve yerine getirmeleri, yaşlıları ile iş birliği içinde olma, kurallı oyunlar oynama ve taklit etme) yerine getirmeleridir. Diğeri ise, (7 – 12 yaş) Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeği'nde yer alan sosyal becerileri her zaman yapar düzeyinde yerine getirememeleridir. Bu ölçütleri karşılayan ilköğretim ikinci kademedeki iki sınıf tespit edilmiştir. Belirlenen her iki sınıftaki öğrencilerin gelişim düzeyleri benzer özellik göstermediğinden ve gruplar eşitlenemediğinden tek grup alınmasına karar verilmiştir. Bu sınıflardan biri random yöntemi ile deney grubu olarak belirlenmiştir. Araştırma grubu 5 kız, 3 erkek olmak üzere toplam 8 kişiden oluşmaktadır.

Verilerin Toplanması

Araştırmada öğrencilerin sosyal beceri düzeylerine ilişkin verileri toplamak için Akçamete ve Avcıoğlu (2005) tarafından geliştirilen Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeği (7-12) kullanılmıştır.

Sosyal becerileri değerlendirme ölçeği. Sosyal etkileşimi artırmak için önemli olan becerileri ölçmeyi amaçlamaktadır. 7-12 yaşlarındaki çocukların sahip olmaları gereken sosyal becerileri içermektedir. Ölçek, sosyal beceriye yönelik on iki sosyal beceri grubundan oluşmaktadır. Bunlar; temel beceriler, temel konuşma becerileri, ileri konuşma becerileri, ilişkiyi başlatma becerileri, ilişkiyi sürdürme becerileri, grupla iş yapma becerileri, duygusal beceriler, kendini kontrol etme becerileri, saldırgan davranışlarla başa çıkma becerileri, sonuçları kabul etme becerileri, yönerge verme becerileri ve bilişsel beceriler' dir.

Temel beceriler. Bu grup 13 alt beceriden oluşmaktadır. Bunlar; çevresinde gelişen olayları gözlemlenme, konuşurken sözel anlatımın anlamını pekiştirmek ve tamamlamak için mimikler kullanma, konuşurken sözel anlatımın anlamını pekiştirmek ve tamamlamak için jestler kullanma, birlikte olduğu insanlara karşı hissettiği duygulara

göre arasındaki mesafeyi ayarlama, başkalarıyla ilişkilerinde karşısındakine duygularını aktarmak için bedensel teması kullanma, içinde bulunduğu ortama göre beden duruşu sergileme, başkalarıyla etkileşim halindeyken göz kontağı kurma, daha önce neler söylediği sorulduğunda tekrar söyleme, kıyafet temizliğine dikkat etme, başkaları konuşurken konuşmanın içeriğine uygun geri bildirimde bulunma, eşyalarını başkalarıyla paylaşma, başkalarıyla gerektiğinde işbirliği yapma, başkaları konuşurken dinleme becerilerini içermektedir.

Temel konuşma becerileri. Bu grup dört alt beceriden oluşmaktadır. Bunlar; konuşmayı başlatma, konuşmayı sürdürme, konuşmayı bitirme, konuşmayı bitirdikten sonra yeniden başlatma becerileridir.

İleri konuşma becerileri. Bu grup beş alt beceriden oluşmaktadır. Bunlar; konuşmak için başkalarının konuşmasını tamamlamasını bekleme, konuşmasını konuşmanın içeriğine uygun olmayan duraklamalar yapmadan sürdürme, konuşurken başkaları tarafından anlaşılabilmek için konuşma hızını ayarlama, konuşurken konuşmada yer alan duygu ve düşüncelerin anlamına ışık tutan vurgulamalarda bulunma, konuşurken içinde bulunduğu ortama göre ses tonunu ayarlama becerilerini içermektedir.

İlişkiyi başlatma becerileri. Bu grup beş alt beceriden oluşmaktadır. Bunlar; ilk tanıştığı kişilere kendisini tanıtmak, tanıdığı kişileri başkalarına tanıltırma, tanıdığı kişilerle karşılaşınca gülümseme, tanıdığı kişilerle karşılaşınca selam verme, kendisinden farklı olan arkadaşlarıyla birlikte olma becerilerini içermektedir.

İlişkiyi sürdürme becerileri. Bu grup altı alt beceriden oluşmaktadır. Bunlar; gereksinim duyduğunda başkalarından yardım isteme, yardıma gereksinimi olan kişiler yardım istemeden onlara yardım etmeyi teklif etme, gereksinim duyduğunda izin isteme, kendisine yardım edildiğinde teşekkür etme, birisine zarar verince özür dileme, bir şey istediğinde lütfen sözcüğünü kullanma becerilerinden oluşmaktadır.

Grupla iş yapma becerileri. Bu grup yedi alt beceriyi içermektedir. Bunlar; bir gruba katılmak için grup üyelerinden izin alma, grup faaliyetlerine katılma, grupta iş bölümüne uyma, grupta sorumluluğunu yerine getirme, sınıf arkadaşlarına oyun

oynamayı teklif etme, oynanmakta olan oyuna katılmayı teklif etme, arkadaşlarına yeni oyunlar oynamayı teklif etme becerilerini içermektedir.

Duygusal beceriler. Bu grup altı alt beceriyi içermektedir. Bunlar; başkalarıyla ilgili olumsuz duygularını ifade etme, başkalarıyla ilgili olumlu duygularını ifade etme, başkalarının kendisine karşı neler hissettiğini ifade etme, gerektiğinde kendisi ile ilgili olumlu ifadeler kullanma, arkadaşları bir iş başardığında onlara övücü sözler söyleme, başkalarından farklı olan düşüncelerini söyleme becerilerini içermektedir.

Kendini kontrol etme becerileri. Bu grup altı alt beceriyi içermektedir. Bunlar; karşısındakinin duygu durumuna göre uygun tepki verme, aşırı sevinç-üzüntü-öfke-korku gibi duygularını uygun şekilde ifade etme, öfkesini başkalarına zarar vermeden ortaya koyma, başkalarını rahatsız etmekten kaçınma, başkalarıyla arasında olan farklılıkları konuşarak çözme, başkalarıyla olan problemlerini kavga etmeden çözme becerilerini içermektedir.

Saldırgan davranışlarla başa çıkma becerileri. Bu grup dört alt beceriyi içermektedir. Bunlar; kendisinden istemediği bir şeyi yapması istendiğinde hayır deme, kendisine yapılmasını istemediği bir davranış olduğunda karşısındakine söyleme, suçlamalar karşısında kendini savunma, kendisiyle alay edildiğinde duymazlıktan gelme becerilerini içermektedir.

Sonuçları kabul etme becerileri. Bu grup üç alt beceriden oluşmaktadır. Bunlar; kurallara uymadığında ortaya çıkan sonuçları kabul etme, başarısız olduğunda bu durumu sakince karşılama, uygun olmayan davranışlar sergilediğinde ortaya çıkan sonuçları kabul etme becerilerini içermektedir.

Yönerge verme becerileri. Bu grup beş alt beceriden oluşmaktadır. Bunlar; gerektiğinde soru sorma, kendisine soru sorulduğunda cevap verme, gerektiğinde başkalarına sözel yönerge verme, gerektiğinde başkalarınca verilen sözel yönergelere uyma becerilerini içermektedir.

Bilişsel beceriler. Bu grup altı alt beceriden oluşmaktadır. Bunlar; içinde bulunduğu sosyal ortama uygun davranışlar gösterme, kendi yaptıklarını objektif olarak gözden geçirerek değerlendirme, kendi kendine herhangi bir konu ile ilgili araştırma yapıp onun hakkında bilgi edinme, başkalarını ikna edinceye kadar haklı olduğu bir konuyu savunma, bir problemin çözümü için alternatifler üretme, bir problemi çözme becerilerini içermektedir.

Sosyal becerileri değerlendirme ölçeği beşli dereceleme ölçeği biçiminde olup aşağıdaki seçenekleri içermektedir.

1. Her zaman yapar.
2. Çok sık yapar.
3. Genellikle yapar.
4. Çok az yapar.
5. Hiçbir zaman yapmaz.

Maddeler puanlanırken, her zaman yapar (5), çok sık yapar (4), genellikle yapar (3), çok az yapar (2), Hiçbir zaman yapmaz (1), boş bırakılan maddeler ise (0) olarak puanlanmıştır. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 345, en düşük puan ise 69 dur.

Ölçeğin geçerliliği iki yolla test edilmiştir. Bunlardan birincisinde uzman görüşü alınmıştır. İkinci olarak da, kapsamla ve ölçeğin genel özellikleri ile ilgili olarak testin kaç faktörden oluştuğunu anlamak amacıyla faktör analizi yapılmıştır. Faktör analizi yolu ile ölçeğin yapı geçerliliği test edilmiştir. Faktör analizinde temel bileşenler analizi (principal component analysis) yöntemi kullanılmıştır. Analiz ile gözlenen faktörleri ayrıştırarak, birbirinden olabildiğince bağımsız faktörlere ulaşabilmek amacıyla faktör analizi uygulamasına Varimax kullanılarak devam edilmiştir. Tekrarlanan rotasyonlar sonucunda ölçekteki maddeler 12 faktörde toplanmıştır. Ölçekte faktör analizi yapılmadan önceki soru sayısı 80 iken faktör analizi sonucunda 69 maddeye düşmüştür. Bu matrixdeki değerlere bakılarak .40 ve üzeri maddeler seçilmiştir. Birden fazla grup içerisinde yer alan ve üçlü gruplarda yer alan soru maddelerine ölçekte yer verilmemiştir.

Ölçeğin güvenilirliği, Cronbach Alfa katsayısı hesaplanarak test edilmiştir. Ölçeğin bütününe ilişkin Cronbach Alfa katsayısı ile hesaplanan güvenilirlik kat sayısı .97 olarak bulunmuştur. Alt ölçeklerden temel sosyal beceriler .95, temel konuşma becerileri .92, ileri konuşma becerileri .89, ilişkiyi başlatma becerileri .84, ilişkiyi sürdürme becerileri .86, grupla iş yapma becerileri .92, duygusal beceriler .88, kendini kontrol etme becerileri .88, saldırgan davranışlarla başa çıkma becerileri .77, sonuçları kabul etme becerileri .83, yönerge verme becerileri .70, bilişsel beceriler .87 olarak saptanmıştır.

Öğretim Süreci

Öğretim programının hazırlanması. Sosyal beceri öğretim programının geliştirilmesinde drama yöntemi kullanılmıştır. Drama yöntemi kısaca insanın kendisine, başkalarına sosyal ve doğal olaylara ilişkin tasarımlarının oyun ve eylem olarak canlandırılması olarak tanımlanmaktadır (Kocayörük, 2000). Drama yönteminde takip edilen dört aşama vardır. Bu aşamalar; ısınma, kaynaştırma, uygulama, değerlendirme şeklindedir (Gönen ve Dalkılıç, 2002). Bu aşamalar dikkate alınarak, sosyal becerileri değerlendirme ölçeğindeki becerileri kapsayan 69 ayrı etkinlik hazırlanmıştır. Etkinliklerin yazılmasında, alan yazında yer alan sosyal beceri öğretim programları ve etkinlikler incelenmiştir (Avcıoğlu, 2001; Gönen ve diğerleri, 1998; Gönen ve Dalkılıç, 2002; Gözün ve Cihangir 2003; İpek, 1999; Kaf, 1999; Kocayörük, 2000; Öztürk, 2001; Sazak, 2003). Her bir becerinin öğretiminde kullanılan etkinlikler araştırmacı tarafından drama basamakları ve zihin engelli öğrencilerin akademik ve dil düzeyleri dikkate alınarak hazırlanmıştır. Hazırlanan bu etkinliklerin çocukların düzeylerine ve drama tekniğine uygun olup olmadığını belirlemek için alan uzmanı olan kişilerin görüşlerine başvurulmuştur. Bu görüşler sonrasında hazırlanan programın uygun olduğu belirlenmiştir.

Drama yöntemiyle hazırlanmış sosyal beceri öğretim programında; konuya uygun olarak seçilmiş oyuncaklar, kağıttan yapılmış maketler, labutlar, marakaslar, ses kayıt cihazı, kasetler, kuklalar, teyp, tef, davul... gibi müzik enstrümanları ayrıca görüntüyü kaydetmek için video kamera ve fotoğraf makinesi kullanılmıştır.

Öğretim programının uygulanması süreci. Öğretim programı, hafta içi her gün 30-35 dk. lık oturumlar halinde her gün bir oturum olmak üzere toplam 69 oturumda uygulanmıştır.

Her uygulamadan önce öğrencilerin, kullanılacak materyalleri incelemelerine izin verilmiştir. Öğrenciler materyalleri hızlıca inceledikten sonra herkesin üstlenmesi gereken roller olduğu söylenmiştir. Bu roller uygun şekilde yerine getirildiğinde, öğrencilerin hoşlarına giden oyunun oynanacağı, toka, kalem...vb pekiştireçlerin sunulacağı söylenmiştir. Tüm uygulamalar bittikten sonra hep birlikte bir parti yapıp eğlenileceği de hatırlatılmıştır. Daha sonra ısınma aşamasından başlanarak uygulama aşamasına geçilmiştir. Isınma çalışmalarında beş duyu ve gözlem yetisini kullanarak bedensel ve dokunsal alıştırmalara yer verilmiştir. Isınma çalışmasından sonra kaynaştırma aşamasına geçilmiştir. Bu aşamada çocuklarda güven duygusunu oluşturmaya yönelik çalışmalara yer verilmiştir. Sonra da ruhen ve bedenen gevşemeyi amaçlayan rahatlamaya yer verilmiştir. Rahatlamadan sonra, uygulama aşamasına geçilmiştir. Uygulama aşamasında, oyunun belirlenmesine yönelik ipuçları verilerek rol dağılımı yapılmış ve bu roller ışığında oyun ve canlandırmalar yapılmıştır. Canlandırmalar bittikten sonra da “Ne yaşadınız? Neler hissettiniz?...gibi” sorular sorularak değerlendirme aşamasına yer verilmiştir. Çocuklara oturum sonunda, oyuna katıldıklarından, arkadaşlarıyla uyum içerisinde çalıştıklarından ve verilen görevleri yerine getirmeye çalıştıklarından dolayı teşekkür edilmiş ve oturum sonlandırılmıştır. Bu süreç tüm becerilerin öğretiminde aynı şekilde uygulanmıştır.

Uygulamalardan önce ve uygulamaların bitiminden hemen sonra sınıf öğretmenine her bir öğrenci için ayrı ayrı Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeği (7-12 yaş) dağıtılarak ölçeği doldurmaları istenmiştir.

Verilerin Analizi

Bu araştırmada, parametrik ve parametrik olmayan yöntemlerden hangisinin kullanılacağına karar vermek için öncelikle, örneklemin, parametrik yöntemin sayıltılarını karşılayıp karşılamadığına bakılmıştır. Bunun için normallik testi olan Levene testi kullanılarak, örneklemden elde edilen verilerin normal dağılım gösterip göstermediğine

bakılmıştır. Elde edilen veriler normal bir dağılım gösterdiği için deney grubunun bağımlı değişkenler açısından öntest ve son test puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek amacıyla eşleştirilmiş örneklem için t testi kullanılmıştır.

Bulgular

Deney grubundaki öğrencilerin sosyal becerileri değerlendirme ölçeğindeki; temel becerilere, temel konuşma, ileri konuşma, ilişkiyi başlatma, ilişkiyi sürdürme, grupta iş yapma, duygusal, kendini kontrol etme, saldırgan davranışlarla başa çıkma, sonuçları kabul etme, yönerge verme ve bilişsel becerilere ilişkin ön test ve son test puanlarının ortalama ve standart sapma değerleri ile t-testi sonuçları aşağıda yer almaktadır.

Deney Grubundaki Öğrencilerin Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeğindeki Temel Becerilere İlişkin Ön Test ve Son Test Puanlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri İle T-Testi Sonuçları

Deney grubunu oluşturan zihin engeli öğrencilerin uygulama öncesindeki temel becerilere ilişkin ön test puanlarının ortalaması 38.12 (S=4.45) iken uygulama sonrasında son test puanlarının ortalaması 45.62 (S=7.30) dir. Deney grubundaki öğrencilerin temel beceri düzeylerinde uygulama sonrasında öncesine göre anlamlı bir artış olduğu bulunmuştur, $t(7) = 5.04, p < 0.001$.

Deney Grubundaki Öğrencilerin Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeğindeki Temel Konuşma Becerilerine İlişkin Ön Test ve Son Test Puanlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri İle T-Testi Sonuçları

Deney grubunu oluşturan zihin engeli öğrencilerin uygulama öncesindeki temel konuşma becerilere ilişkin ön test puanlarının ortalaması 11.50 (S=2.26) iken uygulama sonrasında son test puanlarının ortalaması 15.87 (S=4.91) dir. Deney grubundaki öğrencilerin temel konuşma beceri düzeylerinde uygulama sonrasında, öncesine göre anlamlı bir artış olduğu bulunmuştur, $t(7) = 3.30, p < 0.013$.

Deney Grubundaki Öğrencilerin Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeğindeki İleri Konuşma Becerilerine İlişkin Ön Test ve Son Test Puanlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri İle T-Testi Sonuçları

Deney grubunu oluşturan zihin engeli öğrencilerin uygulama öncesindeki ileri konuşma becerilerine ilişkin ön test puanlarının ortalaması 12.50 (S=2.00) iken uygulama sonrasında son test puanlarının ortalaması 15.87 (S=3.39) dir. Deney grubundaki öğrencilerin ileri konuşma beceri düzeylerinde uygulama sonrasında, öncesine göre anlamlı bir artış olduğu bulunmuştur, $t(7) = 4.62, p < 0.002$.

Deney Grubundaki Öğrencilerin Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeğindeki İlişkiyi Başlatma Becerilerine İlişkin Ön Test ve Son Test Puanlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri İle T-Testi Sonuçları

Deney grubunu oluşturan zihin engeli öğrencilerin uygulama öncesindeki ilişkiyi başlatma becerilerine ilişkin ön test puanlarının ortalaması 14.12 (S=2.03) iken uygulama sonrasında son test puanlarının ortalaması 18.62 (S=2.87) dir. Deney grubundaki öğrencilerin ilişkiyi başlatma beceri düzeylerinde uygulama sonrasında, öncesine göre anlamlı bir artış olduğu bulunmuştur, $t(7) = 7.53, p < 0.000$.

Deney Grubundaki Öğrencilerin Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeğindeki İlişkiyi Sürdürme Becerilerine İlişkin Ön Test ve Son Test Puanlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri İle T-Testi Sonuçları

Deney grubunu oluşturan zihin engeli öğrencilerin uygulama öncesindeki ilişkiyi sürdürme becerilerine ilişkin ön test puanlarının ortalaması 15.50 (S=2.92) iken uygulama sonrasında son test puanlarının ortalaması 22.00 (S=2.00) dir. Deney grubundaki öğrencilerin ilişkiyi sürdürme beceri düzeylerinde uygulama sonrasında öncesine göre anlamlı bir artış olduğu bulunmuştur, $t(7) = 8.34, p < 0.000$.

Deney Grubundaki Öğrencilerin Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeğindeki Grupla İş Yapma Becerilerine İlişkin Ön Test ve Son Test Puanlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri İle T-Testi Sonuçları

Deney grubunu oluşturan zihin engeli öğrencilerin uygulama öncesindeki grupla iş yapma becerilerine ilişkin ön test puanlarının ortalaması 16.75 (S=4.77) iken uygulama sonrasında son test puanlarının ortalaması 23.25 (S=5.59) dir. Deney grubundaki öğrencilerin grupla iş yapma beceri düzeylerinde uygulama sonrasında, öncesine göre anlamlı bir artış olduğu bulunmuştur, $t(7) = 3.16, p < 0.016$.

Deney Grubundaki Öğrencilerin Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeğindeki Duygusal Becerilere İlişkin Ön Test ve Son Test Puanlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri İle T-Testi Sonuçları

Deney grubunu oluşturan zihin engeli öğrencilerin uygulama öncesindeki duygusal becerilerine ilişkin ön test puanlarının ortalaması 14.12 (S=4.76) iken uygulama sonrasında son test puanlarının ortalaması 21.37 (S=5.65) dir. Deney grubundaki öğrencilerin duygusal beceri düzeylerinde uygulama sonrasında öncesine göre anlamlı bir artış olduğu bulunmuştur, $t(7) = 4.52, p < 0.003$.

Deney Grubundaki Öğrencilerin Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeğindeki Kendini Kontrol Etme Becerilerine İlişkin Ön Test ve Son Test Puanlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri İle T-Testi Sonuçları

Deney grubunu oluşturan zihin engeli öğrencilerin uygulama öncesindeki kendini kontrol etme becerilerine ilişkin ön test puanlarının ortalaması 16.62 (S=4.34) iken uygulama sonrasında son test puanlarının ortalaması 21.62 (S=1.84) dir. Deney grubundaki öğrencilerin kendini kontrol etme beceri düzeylerinde uygulama sonrasında öncesine göre anlamlı bir artış olduğu bulunmuştur, $t(7) = 2.97, p < 0.021$.

Deney Grubundaki Öğrencilerin Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeğindeki Saldırgan Davranışlar Başa Çıkma Becerilerine İlişkin Ön Test ve Son Test Puanlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri İle T-Testi Sonuçları

Deney grubunu oluşturan zihin engeli öğrencilerin uygulama öncesindeki saldırgan davranışlarla başa çıkma becerilerine ilişkin ön test puanlarının ortalaması 10.50 (S=2.92) iken uygulama sonrasında son test puanlarının ortalaması 13.75 (S=2.91) dir. Deney grubundaki öğrencilerin saldırgan davranışlarla başa çıkma beceri düzeylerinde uygulama sonrasında öncesine göre anlamlı bir artış olduğu bulunmuştur, $t(7) = 2.83$, $p < 0.000$.

Deney Grubundaki Öğrencilerin Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeğindeki Sonuçları Kabul Etme Becerilerine İlişkin Ön Test ve Son Test Puanlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri İle T-Testi Sonuçları

Deney grubunu oluşturan zihin engeli öğrencilerin uygulama öncesindeki sonuçları kabul etme becerilerine ilişkin ön test puanlarının ortalaması 7.62 (S=2.13) iken uygulama sonrasında son test puanlarının ortalaması 11.12 (S=2.10) dir. Deney grubundaki öğrencilerin sonuçları kabul etme beceri düzeylerinde uygulama sonrasında öncesine göre anlamlı bir artış olduğu bulunmuştur, $t(7) = 3.43$, $p < 0.011$.

Deney Grubundaki Öğrencilerin Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeğindeki Yönerge Verme Becerilerine İlişkin Ön Test ve Son Test Puanlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri İle T-Testi Sonuçları

Deney grubunu oluşturan zihin engeli öğrencilerin uygulama öncesindeki yönerge verme becerilerine ilişkin ön test puanlarının ortalaması 10.75 (S=2.81) iken uygulama sonrasında son test puanlarının ortalaması 14.87 (S=3.39) dir. Deney grubundaki öğrencilerin yönerge verme beceri düzeylerinde uygulama sonrasında öncesine göre anlamlı bir artış olduğu bulunmuştur, $t(7) = 2.54$, $p < 0.038$.

Deney Grubundaki Öğrencilerin Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeğindeki Bilişsel Becerilerine İlişkin Ön Test ve Son Test Puanlarının Ortalaması ve Standart Sapma Değerleri İle T-Testi Sonuçları

Deney grubunu oluşturan zihin engeli öğrencilerin uygulama öncesindeki bilişsel becerilerine ilişkin ön test puanlarının ortalaması 13.87 (S=1.80) iken uygulama sonrasında son test puanlarının ortalaması 17.87 (S=4.25) dir. Deney grubundaki öğrencilerin bilişsel beceri düzeylerinde uygulama sonrasında öncesine göre anlamlı bir artış olduğu bulunmuştur, $t(7) = 2.36, p < 0.050$.

Deney Grubunda Yer Alan Öğrencilerin Ön Test ve Son Test Ortalama Puanlarının T-Testi Sonuçlarına İlişkin Bulgular

Deney grubunu oluşturan zihin engeli öğrencilerin uygulama öncesindeki SBDÖ den aldıkları ön test puanlarının ortalaması 182.00 (S=22.49) iken uygulama sonrasında son test puanlarının ortalaması 241.87 (S=39.11) dir. Deney grubundaki öğrencilerin SBDÖ aldıkları puanlarda uygulama sonrasında öncesine göre anlamlı bir artış olduğu bulunmuştur, $t(7) = 5.01, p < 0.002$.

Bu analiz sonrasında, zihin engelli öğrencilere drama yöntemi ile hazırlanmış sosyal beceri öğretim programının, öğrencilerin sosyal beceri düzeylerini artırmada etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tartışma

Drama yöntemiyle hazırlanan sosyal beceri öğretim programının öğrencilerin var olan sosyal beceri düzeylerini artırdığı bulunmuştur. Bu araştırmanın bulguları zihin engelli öğrencilere drama yöntemiyle benzer beceriler öğretmeyi amaçlayan; İpek'in (1998) 4-5 yaş çocuklarıyla kendine yön verme, kendini yönetme, genel-kendini idame ettirme, kendi kendine giyinebilme, meşguliyet, sosyalleşme ve iletişim becerilerinde anlamlı artış olduğunu gösteren, O'Doherty'in (1989) down sendromlu çocuklarla ilişkiyi başlatma ve sürdürme becerilerini öğretmeyi hedefleyen, Walsh-Bowers ve Basso'nun (1999) ergenlik

dönemindeki öğrencilere ilişkiyi başlatma, ilişkiyi sürdürme ve grupla iş birliği yapma becerilerini öğretmeyi hedefleyen araştırmaların bulgularıyla tutarlılık göstermektedir.

Drama yöntemi ile yapılmış araştırmalar (Walsh-Bowers ve Basso 1999; O'Doherty 1989; İpek 1998) sosyal becerilerin bir veya birkaç alt becerisini ele almaktadır. Araştırmamızda, sosyal becerilerin 69 alt becerisi birlikte ele alınmış ve bu becerilere yönelik yapılan öğretim oturumlarının etkili olduğu tespit edilmiştir. Bu araştırmada, sosyal becerilerin 69 alt becerisine yer verilmiş olması araştırmamızın özgün yanını oluşturmaktadır.

Sosyal becerilerin öğretiminde, birçok yöntem ve bu yönteme uygun olarak hazırlanmış eğitim programları kullanılmaktadır. Ancak sosyal becerilerin öğretiminde, uygun öğrenme yöntemini kullanmak, etkili ve verimli programlar geliştirmeye olanak verdiği için seçilecek olan yöntem çok önemlidir (Avcıoğlu, 2001). Genç (2003), eğitimin her kademesinde sosyal becerilerin öğretiminde canlandırma esasına dayalı drama yönteminin etkili olacağını ifade etmektedir. Bu araştırmada, uygulanan sosyal beceri öğretim programının etkili olmasında kullanılan drama yönteminin grup üyelerine yaşantılarında sergilemeleri gereken sosyal becerileri farkına vardırıarak canlandırma olanağı sağladığı için sosyal beceri öğretim programının etkili olduğu düşünülmektedir.

Drama yöntemi, sosyal becerilerin gelişimi için oldukça önemlidir (Peter, 2003). Drama yönteminde katılımcılar bir olayı, bir yaşantıyı canlandırmaktadır (Aksarı, 2001). Drama yönteminde katılımcılar canlandırmayı gerçekleştirirken etkin olarak rol aldıkları için öğrenmenin daha çabuk gerçekleştiği düşünülmektedir. Bu yöntemin uygulanması sürecinde, katılımcıların uygulamadaki hedef becerileri sergiledikleri gözlemlenmiştir. Yöntemin uygulama süreci devam ederken günlük uygulama öncesinde katılımcılardan kod ismi Elif olan öğrencinin gelen bir misafire elini uzatıp "*merhaba, benim adım Elif, sizin adınız ne?*" sorusunu yönelterek önce kendisini tanıtır, daha sonra karşı tarafın kendisini tanıtmamasını istemesi katılımcıların öğrendikleri becerileri günlük hayatta kullandıklarını göstermesi yönünden önemli görülmektedir.

Drama uygulamaları, alışıla gelmiş masa ve sandalyelerin olduğu sınıf ortamı yerine yerleri halifleks kaplı 42 metrekare (6x6) kaloriferli ve öğrencilerin dikkatini çekecek her

türlü uyarıcıdan arınmış bir odada yapılmıştır. Grup üyelerinin drama etkinliklerini rahat bir ortamda gerçekleştirmelerinin ve ortamda dikkatlerini dağıtacak uyaranların olmamasının hazırlanan sosyal beceri öğretim programının amacına ulaşmasında etkili olduğu gözlenmiştir.

Bayhan (1995), drama uygulamalarında seçilen hikayelerin açık, anlaşılır ve basit olmasının zihin engelli çocukların drama uygulamalarında başarılı olmaları için gerekli olduğunu ifade etmektedir. Bu çalışmada karmaşık drama etkinlikleri yerine öğrencilerin rol ve görevlerini daha kolay anlayabilecekleri basit drama uygulamalarına yer verilmiş olmasının ve uygulamalarda kullanılan dilin grup üyelerinin alıcı dil düzeylerine uygun olmasının drama etkinliklerini başarıya ulaştırmada önemli rol oynadığı düşünülmektedir. Ayrıca, drama etkinlikleri sırasında grup üyelerinin; enerjilerini boşaltıp rol oynadıklarından dolayı keyif aldıkları için uygulamalardan sonra grup üyelerine değişen aralıklarla anahtarlık, kalem, toka... gibi pekiştireçler verilmesini yanı sıra tüm öğretim uygulamasından sonra kutlama yapıp birlikte eğlenileceği sözünün de verilmiş olmasının drama etkinliklerine karşı grup üyelerinin istekli olmalarına yol açtığı görülmüştür. Tüm bunların sosyal beceri öğretim programın etkili olmasına yol açtığı düşünülmektedir.

Zihin engelli grup üyelerinin motivasyon düzeylerinin artmasında ve uygulamanın amacına ulaşmasında ilgi çekici materyallerin etkili olacağı düşünülerek uygulamalarda kullanılan materyallerin ilgi çekici olmasına özen gösterilmiştir. Her uygulamada kullanılacak materyaller grup üyeleri tarafından merakla beklenmiştir. Bunu da grup üyelerinin "*öğretmenim yarın derse ne getireceksiniz*" sözleri açıkça ortaya koymaktadır. Kullanılan ilgi çekici materyallerin drama uygulamalarına yönelik ilgi, isteği ve uygulama etkinliklerine yönelik motivasyonu artırdığı bunun da uygulamalardaki başarıyı artırdığı gözlenmiştir.

Hazırlanan öğretim programının etkili olmasında, kullanılan yöntemin ve fiziksel ortamın uygun olmasının, öğrencilerin istekli, kullanılan materyallerin öğrenciler açısından ilgi çekici, drama uygulamaları sırasında kullanılan dilin grup üyelerinin alıcı dil düzeylerine

uygun ve etkinliklerin grup üyelerinin seviyelerine uygun olmasının etkili olduğu düşünülmektedir.

Sonuç

Bu araştırmada, drama yöntemiyle hazırlanan sosyal beceri öğretim programının (temel beceriler, temel konuşma beceriler, ileri konuşma beceriler, ilişkiyi başlatma beceriler, ilişkiyi sürdürme beceriler, grupla iş yapma beceriler, duygusal beceriler, kendini kontrol etme beceriler, saldırgan davranışlarla başa çıkma beceriler, sonuçları kabul etme beceriler, yönerge verme beceriler ve bilişsel beceriler), zihin engelli öğrencilerin sosyal beceri düzeylerini artırmada etkili olduğu bulunmuştur.

Bu sonuç ışığında aşağıdaki önerilerde bulunulabilir;

- Zihin engelli öğrenciler için hazırlanan eğitim programlarında, sosyal beceri eğitime daha fazla yer verilebilir.
- Zihin engelli öğrenciler için sosyal beceri öğretimine günlük ders planları içinde yer verilmesinin olumlu sonuçlar vereceği düşünülmektedir.
- Kaynaştırma ortamında zihin engelli öğrenciler için sosyal beceri öğretiminin günlük ders planları dışında serbest oyun etkinliklerinin içerisine yerleştirilmesinin etkili olacağı düşünülmektedir.
- Hazırlanan sosyal beceri öğretim programının etkinliğinin incelenmesinin yanında niteliksel boyut da katılarak daha kapsamlı veriler elde edilebilir.
- Farklı engeli olan çocuklarda, farklı ortamlarda ve farklı sosyal becerilerin öğretilmesiyle araştırmada elde edilen bulguların genellenebilirliği artırılabilir.

Kaynakça

- Akkök, F. (1999). *İlköğretimde sosyal becerilerin geliştirilmesi anne-baba el kitabı*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Aksarı, S.(2001). *Okul öncesinde drama ve drama yoluyla sanat eğitimi deneysel uygulamalar*. Ankara: Medya Yayıncılık.
- Avcıoğlu, H. (2001). *İşitme engelli çocuklara sosyal becerilerin öğretilmesinde işbirlikçi Öğrenme yöntemi ile sunulan öğretim programının incelenmesi*, Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi.
- Bacanlı, H.(1999). *Sosyal beceri eğitimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Bayhan, P.(1995). Zihinsel özürlü çocuklarda drama, *Özel eğitim dergisi*. 2 (1).
- Beales, N. J. & Brook Z. (1990). The effects of high school drama on social maturity, *The school counselor*. 38, 46 –47.
- Bieber-Schut, R. (1991). The kise of drama to help visually-impoised adolesscents acaquire skills, *Journal of visual impairment and blindness*. 85, 2, 340-341.
- Çağdaş, A. ve Seçer Z. (Şahin).(2002). *Çocuk ve ergende sosyal ve ahlak gelişimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Çakıl, N. (1998). *Grupla sosyal beceri eğitiminin üniversite öğrencilerinin yalnızlık düzeyleri Üzerindeki etkisi*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi.
- Çetin, F. ve. Bilbay, A. A ve Kaymak, D. A. (2001). *Araştırmadan Uygulamaya Çocuklarda Sosyal Beceriler Grup Eğitimi*. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Colston, G. L.(1985). *The effects of a creative drama workshop and an arts on film program on the social intreaction of denstituonal, zeel developmentally disabled persons*. Ph. D. University of Deintitounol Zeel Developmentally Disablep Persons Ph. D. University of Maryland Press 14.

- Daniels, L. & Roll, D. (1998). Group treatment of social impairment in people with Mental illness, *Psychiatric Rehabilitation Journal*. 21, 3, 273.
- Dardağan, M. (2000). İlköğretim dönemi çocukların sosyal ve akademik becerilerini geliştirmede yardımcı ebeveyn eğitim programının değerlendirilmesi *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.*, Marmara Üniversitesi.
- Freeman, D. G. ve Sullivan, K. F. ve Ray, C.(2003). Effects of creative drama on self-concept, social skills and problem behavior, *Journal of educational research*. 96, 3.
- Genç, N. (2003). Eğitimde yaratıcı dramanın alınması, *Hacettepe üniversitesi eğitim fakültesi dergisi*. 24.
- Gresham, M. F. & Reschly, D.R.(1987). Dimensions of social competence method Factors in the assesment of adaptive behavior, social skills and peer Axceptance, *The journal of school psychology*. 25.
- Goodwin, D. A. (1985). *An Investigation of The Efficacy of Creative Drama As A Method For Teaching Social Skills To Mentally Retarded Youth And Adults*. Dissertation Abstracts International. DAI-A 46/02, 399.
- Gönen, M. & Dalkılıç, N.U.(2002). *Çocuk eğitiminde drama (yöntem ve uygulamalar)*. İstanbul: Epsilon Yayınları.
- Gönen, M., Şahin, S., İpek, A., Tanju, E. & Celep, S.A.(1998). *Özürlü çocuklarda drama ile eğitim programları*. (Edt: Mübeccel Gönen) Ankara:Aşama Ltd. Şirketi.
- Gönen, M.(2001). *Özürlü çocukların eğitiminde drama. Dramaya çok yönlü bakış*. Ankara: Fersa Matbaası.
- Gözün, Ö & Cihangir, S. (2003). *Nesnelerle etkinlikler*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Kandır, A. (2003) *Gelişimde 3-6 yaş çocuğum büyüyor*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları, 2003
- İpek, A. (1998). *Eğitimde dramanın zihinsel engelli çocukların sosyal gelişimleri üzerinde Etkisinin incelenmesi*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi.

- Jackson, J. T. & Nathaniel, B. (1997). A teaching tool for culturally diverse children with behavioral disorders, *Journal of instruction pysicsology*. 24, 3.
- Kaf, Ö. (1997). *Hayat bilgisi dersinde bazı sosyal becerilerin kazandırılmasında yaratıcı drama yönteminin etkisi*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Kocayörük, Y. A. (2000). *İlköğretim öğrencilerinin sosyal becerilerini geliştirmede dramının etkisi*, Yayınlanmamış yüksek lisans: tezi. Ankara Üniversitesi.
- Kramer, L. & Radey, C. (1997). Improving sibling relationships among young children: a social skills traning model, *Family relations*. 46, 3.
- Merrell, W. K ve Gimpel, G. A.(1998). Social skills of children and adolescents conceptualization, *Assessment,treatment*. London: Lawrence Erlbaum Associates Publihes.
- Metin, G. G. (1999). *Dramanın 5-6 Yaş çocuklarının sosyal duygusal gelişimlerine etkisinin incelenmesi*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi Marmara Üniversitesi.
- Miller, C. T. & Clarke, R.(1991). Expectations and social interactions of children with and without mental retardation, *Journal of special education*. 24, 4.
- Murray, S. (1994). Skills training teaches the basics of social life. *Curriculum review*. 33,6.
- O'Doherty, S. (1989). *Play and drama therapy with the down's syndrome child*. Pergamon Press,Printed In The Usa.
- Ömeroğlu, E. ve Ersoy, Ö. ve Şahin T. F. ve Kandır, A. ve Turla, A.(2003). *Okul Öncesi Eğitimde Drama (Teoriden Uygulamaya)*. Ankara: Kök Yayıncılık, 2003.
- Öztürk, A. (2001). *Yaratıcı drama yöntemi ile işlenen tiyatro dersinin öğretmen adaylarındaki sözel iletişim becerilerine etkileri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Peter, M. (2003). Drama, Narrative And Early Learning, *British Journal of special education*. 30, 1.

- Strain, S. P. ve Smith, B. J.(1996). Developing social skills in young children with special needs, *Preventing School Failure*. 41, 1.
- Sazak, E. (2003). *Zihin engelli birey için hazırlanan akran aracılı sosyal beceri öğretim Programının etkililiğinin incelenmesi*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. AİBÜ, Bolu.
- Uysal, F. N. (1996). *Anaokuluna giden 5-6 yaş grubu çocuklarda yaratıcı drama Çalışmalarının sosyal gelişim alanına olan etkisinin incelenmesi*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara:
- Uzamaz, F. (2000). *Sosyal beceri eğitiminin ergenlerin kişilerarası ilişki düzeylerine etkisi*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Walsh-Bowers, R & Basso, R. (1999). Improving early adolescents peer relations through classroom creative drama: an integrated approach, *Social work in education*. 21, 1.
- Yüksel, G. (1997). *Sosyal beceri eğitiminin üniversite öğrencilerinin sosyal beceri düzeyine etkisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi Gazi Üniversitesi, Ankara.